
Національна академія наук України
Національний науково-природничий музей
Українське теріологічне товариство
Міністерство екології та природних ресурсів України

Серія: Праці Теріологічної Школи, випуск 3
Proceedings of the Theriological School, volume 3

Ігор Загороднюк,
Лена Годлевська,
Володимир Тищенко,
Ярослав Петрушенко

КАЖАНИ УКРАЇНИ ТА СУМІЖНИХ КРАЇН

керівництво для польових досліджень

Київ, 2002

УДК 599.4 (47)

Кажани України та суміжних країн: керівництво для польових досліджень
(Загороднюк І., Годлевська Л., Тищенко В., Петрушенко Я.). — Київ, 2002. — 108 с.
(Серія: Праці Теріологічної школи, випуск 3).

Bats of Ukraine and adjacent countries: a guide for field investigations
(Zagorodniuk I., Godlevska L., Tyshchenko V., Petrushenko Ya.). Kyiv, 2002, 108 pp.
(Series: Proceedings of the Theriological School, volume 3).

Керівництво адресовано фахівцям-зоологам і аматорам, що проводять дослідження хребетних тварин у польових умовах. Керівництво знайомить зі складом хіроптерофауни, її розподілом у часі і просторі, морфологічними особливостями видів та їх поширенням. Розглянуто способи пошуку сховищ та методи лову кажанів. Представлено ключі до визначення родів і видів кажанів, відомих у фауні України та суміжних країн. Для всіх видів складено нариси, що містять інформацію про поширення, місця перебування, міграційний статус та чисельність кажанів. Текст ілюстровано 69 рисунками та 6 таблицями, бібліографія включає 139 джерел.

Рецензенти:

Євгенія Сребродольська (Львівський національний університет, Львів),
Томаш Постава (Інститут систематики та еволюції тварин ПАН, Краків)

Редакційна колегія:

академік НАН України, доктор біол. наук В. Топачевський (голова),
доктор біол. наук В. Гайченко, доктор біол. наук І. Смельянов (заступник голови),
кандидат біол. наук І. Загороднюк (науковий редактор), доктор біол. наук М. Ковтун,
доктор біол. наук Ю. Крочко, доктор біол. наук Л. Рековець.

Ухвалено до друку Науково-консультативною радою з охорони кажанів при Мінекобезпеки України та Радою теріологічного товариства НАН України від 05.02.2002.

- © Українська теріологічне товариство, 2002
- © Загороднюк І., Домашлінець В., 2002: ідея видання, передмова
- © Загороднюк І., 2002: впорядкування видання, редагування та оригінал-макет
- © Загороднюк І., Годлевська Л., Тищенко В., Петрушенко Я., 2002: текст
- © Фото для обкладинки: Титов О. (перша сторінка), Тищенко В. (4 сторінка)

ISBN 966–02–0692–5 (серія)

ISBN 966–02–2476–1 (випуск 3)

Видання здійснено за сприяння Офісу радника з питань сільського господарства при Амбасаді Королівства Нідерландів у Києві

ЗМІСТ

Передмова. Foreword	5
Розділ I. Біологічні особливості та морфологія кажанів	7
Biological features and morphology of the bats	
Загальна характеристики кажанів	8
Родові та надродові групи кажанів	11
Видовий склад кажанів та види-двійники	12
Розподіл видів за місцями оселення і регіонами	15
Фенологія та міграційний статус кажанів	17
Життєвий цикл: репродукція, сплячка	18
Ехолокація, політ та полювання	19
Охоронні категорії кажанів в Україні	20
Морфологічні особливості кажанів	22
Розподіл діагностичних ознак за родами	26
Відмінності між близькими видами	27
Розділ II. Печерні угруповання кажанів та методи їх обліку	29
Cave communities of bats and methods of its census	
Місця перебування та екологічні групи кажанів	30
Печери як місця оселення кажанів	31
Склад печерних угруповань та його сезонні зміни	33
Особливості розподілу кажанів у печерах	34
Методи обліку населення кажанів печер	37
Розділ III. Пошук і способи лову кажанів	39
Searching and methods of bats capturing	
Планування та організація досліджень	40
Пошук місць поселення кажанів	43
Засоби лову кажанів	46
Лови кажанів у сховищах дуплового типу	46
Лови стаціонарною пасткою «арфа»	51

Лови стаціонарною пасткою «павутинка»	54
Лови кажанів сачком та мобільною пасткою	58
Приваблювання кажанів при ловах	61
Розділ IV. Ключі до визначення кажанів	63
Keys to identification of bat species	
Структура ключів до визначення кажанів	64
Ключ 1. Визначення надродових груп кажанів	66
Ключ 2. Визначення видів підковиків (<i>Rhinolophus</i>)	68
Ключ 3. Визначення родів і видів вуханевих (<i>Plecotini</i>)	70
Ключ 4. Визначення родів і видів нічницевих (<i>Myotini</i>)	72
Ключ 5. Визначення родів лиликових (<i>Vespertilionini</i>)	78
Ключ 6. Визначення видів роду вечірниця (<i>Nyctalus</i>)	80
Ключ 7. Визначення видів нетопирів (<i>Pipistrellus</i>)	81
Ключ 8. Визначення видів лиликів (<i>Vespertilio s. lato</i>)	82
Післямова до визначника	84
Розділ V. Характеристика видів	85
Descriptions of species	
Загальні зауваги	86
Підковики та довгокрили (<i>Rhinolophus et Miniopterus</i>)	86
Нічниці (<i>Myotis et Leuconoe</i>)	88
Вухані та широковухи (<i>Plecotus et Barbastella</i>)	90
Вечірниці (<i>Nyctalus</i>)	91
Нетопири (<i>Pipistrellus et Hypsugo</i>)	92
Лилики та пергачі (<i>Vespertilio & Eptesicus</i>)	93
Розділ VI. Додатки. Annexes	95
Використана і рекомендована література	96
Український центр охорони кажанів (УЦОК)	104
Публікації Українського центру охорони кажанів	106
Подяка. Acknowledgements	107

Передмова

Кажани є невід'ємним компонентом природних угруповань і однією з найуразливіших груп тварин загалом. У «Червону книгу України» (1994) включено 12 видів цього ряду. За Бернською конвенцією (1979) та Угодою про збереження кажанів в Європі (EUROBATS) всі види кажанів Європи визнано такими, що потребують охорони. Очевидно, що подальша доля цих тварин цілком залежатиме від змінених нами умов їхнього існування та від нашого ставлення до них.

Величезну роль у розробці планів дій з охорони кажанів відіграють результати теренових досліджень, що дозволяють оцінити загальну картину просторово-часової динаміки хіроптерофауни, закономірності їх розподілу за різними типами оселищ, стан чисельності окремих видів. Це керівництво присвячено огляду і загальній характеристиці хіроптерофауни України, опису головних підходів до пошуку місць оселення видів і пошуку самих кажанів, визначенню їх видів в польових умовах.

В основу керівництва покладено польовий визначник кажанів, підготовлений згідно з нашою ініціативою “Ключ до визначення кажанів Європи”. Ця ініціатива була схвалена Другою нарадою країн-учасниць EUROBATS (1998) та підтримана проектом з вивчення міграційного статусу кажанів в Україні, проведеним за сприяння Офісу радника з питань сільського господарства при Амбасаді Королівства Нідерландів у Києві (2001).

Авторські обов'язки розподілено так: розділи «Біологічні особливості та морфологія кажанів», «Ключі до визначення видів кажанів» і «Додатки» підготував І. Загороднюк, «Печерні угруповання кажанів та методи їх обліку» — Я. Петрушенко, «Організація польових досліджень і способи лову кажанів» — В. Тищенко, «Характеристика видів» — Л. Годлевська. Впорядкування видання, редагування тексту і рисунків зробив І. Загороднюк.

Ігор Загороднюк та Володимир Домашлінець

Foreword

Bats are the obligatory component of the natural communities and one of the most vulnerable groups of animals as a whole. 12 bat species are included in the Red Data Book of Ukraine (1994). According to the Bern Convention (1979) and Agreement on the Conservation of Bats in Europe (EUROBATs), all species of European bats are considered to be animals requiring protection. It is clear that further life of these animals will completely depend on the conditions of their existence as well as from our attention to them.

The results of field investigations play an important role in working out action plans on bat conservation allowing to estimate the general picture of the spatial and temporal dynamics of bat fauna, regularities of their distribution in different types of habitats, state of the abundance of some species. The objectives of this guide are to review and generally characterize the bat fauna in Ukraine, to describe the main approaches in searching of the bat roost sites as well as bats themselves and on how to identify bat species in the field.

This guide is based on the previous version of the field key to bats – prepared earlier according to our initiative "Identification Key for Bats in Europe". This initiative was supported by the 2nd session of the Meeting of the Parties to EUROBATs (1998). The project on the study of migratory status of bats in Ukraine carried out under support of the Office of the Agricultural Counselor at the Royal Netherlands Embassy in Kyiv (2001) also contributed to the work.

The author's duties were shared as follows: chapters "Biological Features and Morphology of the Bats", "Keys to Identification of Bat Species" and "Annexes" are prepared by I. Zagorodniuk, "Cave Communities of Bats and Methods of its Census" by Y. Petrushenko, "Field Investigations Planning and Methods of Bat Capturing" by V. Tyshchenko, "Descriptions of Species" by L. Godlewska. I. Zagorodniuk has compiled the guide and edited all the texts and figures.

Igor Zagorodniuk and Volodymyr Domashlinets